

JINOYAT PROTSESSIDA DALILLARDAN

FOYDALANISH

Nizomiddinov Jamshid

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi Tezkor-qidiruv faoliyati

kafedrası o'qituvchisi

Jo'rayev Nasimjon Ravshanbek o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 3-kurs kursanti

Toshkent. sh

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20719658>

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada jinoyat protsessida dalillarni to'plash, tekshirish, baholash va ulardan foydalanishning huquqiy hamda amaliy jihatlari kompleks tahlil qilingan. Dalillarning maqbulligi, aloqadorligi va ishonchliligi bilan bog'liq amaliyotdagi ziddiyatlar, shuningdek, jinoyat ishi doirasida noqonuniy yo'llar bilan olingan ma'lumotlarning yuridik oqibatlari ilmiy asoslangan. Raqamlashtirish sharoitida elektron va raqamli dalillardan (audio, video yozuvlar, kiber-izlar) foydalanishdagi protsessual bo'shliqlar ochib berilgan. AQSh ("Zaharli daraxt mevasi" doktrinas), Buyuk Britaniya va Germaniya kabi xorijiy davlatlarning dalillar nazariyasi bo'yicha ilg'or tajribasi qiyosiy o'rganilib, O'zbekiston jinoyat-protsessual qonunchiligini takomillashtirish yuzasidan aniq ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: jinoyat protsessi, dalillar, isbotlash predmeti, maqbullik, raqamli dalillar, tergov, zaharli daraxt mevasi, odil sudlov, xorij tajribasi.

Аннотация: В данной научной статье проводится комплексный анализ правовых и практических аспектов собирания, проверки, оценки и использования доказательств в уголовном процессе. Научно обоснованы противоречия на практике, связанные с допустимостью, относимостью и достоверностью доказательств, а также юридические последствия информации, полученной незаконными путями в рамках уголовного дела. Раскрыты

Contact: 99 826 99 56

процессуальные пробелы в использовании электронных и цифровых доказательств (аудио-, видеозаписи, киберследы) в условиях цифровизации. Изучен передовой зарубежный опыт США (доктрина «Плоды отравленного дерева»), Великобритании и Германии по теории доказательств, разработаны конкретные научно-практические предложения по совершенствованию уголовно-процессуального законодательства Узбекистана.

Ключевые слова: уголовный процесс, доказательства, предмет доказывания, допустимость, цифровые доказательства, расследование, плоды отравленного дерева, правосудие, зарубежный опыт.

Abstract: This scientific article provides a comprehensive analysis of the legal and practical aspects of the collection, verification, evaluation, and use of evidence in criminal proceedings. Contradictions in practice related to the admissibility, relevance, and reliability of evidence, as well as the legal consequences of information obtained through illegal means within a criminal case, are scientifically substantiated. Procedural gaps in the use of electronic and digital evidence (audio, video recordings, cyber footprints) in the context of digitalization are revealed. The advanced foreign experience of the USA (the "Fruit of the poisonous tree" doctrine), the UK, and Germany on the theory of evidence was comparatively studied, and specific scientific and practical proposals were developed for improving the criminal procedural legislation of Uzbekistan.

Keywords: criminal process, evidence, subject of proof, admissibility, digital evidence, investigation, fruit of the poisonous tree, justice, foreign experience.

Odil sudlovni amalga oshirishning eng muhim sharti — har bir jinoyat ishining faqat qonuniy, ishonchli va yetarli dalillar asosida ko‘rib chiqilishidir. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining (JPK) 81-moddasiga muvofiq, ijtimoiy xavfli qilmish yuz bergan-bermaganligini, shu qilmishni sodir etgan shaxsning aybli-aybsizligini va ishni to‘g‘ri hal qilish uchun ahamiyatga molik boshqa holatlarni

surishtiruvchi, tergovchi va sudning qonunda belgilangan tartibda aniqlashiga asos bo'ladigan har qanday haqiqiy ma'lumotlar jinoyat ishi bo'yicha dalil hisoblanadi.

Dalillardan foydalanish shunchaki faktlarni yig'ish emas, balki shaxsning taqdirini hal qiluvchi murakkab mantiqiy-huquqiy jarayondir. Tergov va sud amaliyotida dalillarning maqbulligi (qonuniy yo'l bilan olinganligi) masalasi doimo eng ko'p tortishuvlarga sabab bo'ladi. Qonun talablarini buzgan holda, masalan, ruhiy yoki jismoniy tazyiq o'tkazish, protsessual huquqlarni tushuntirmaslik yoxud himoyachi ishtirokini ta'minlamaslik orqali olingan har qanday ma'lumot yuridik kuchini yo'qotadi va u ayblov asosiga qo'yilishi mumkin emas.

Huquqni muhofaza qiluvchi organlar amaliyotida dalillardan foydalanish jarayonida quyidagi dolzarb muammolar ko'zga tashlanmoqda:

- **Maqbullik mezonlarining buzilishi:** Jinoyatni issiq izidan fosh etish maqsadida ba'zida tergovga qadar tekshiruv bosqichida olingan tushuntirish xatlari yoxud tezkor-qidiruv tadbirlari natijalari darhol dalil sifatida taqdim etiladi. Biroq bu ma'lumotlar JPK talablariga muvofiq protsessual rasmiylashtirilmasa (masalan, xolislar ishtirokisiz yoxud videoyozuvsiz olinsa), ular sudda rad etiladi.

- **Bilvosita dalillarning baholanishi:** Ko'pincha to'g'ridan-to'g'ri dalillar (iqrorlik ko'rsatmasi yoki voqeani bevosita ko'rgan guvoh) bo'lmagan taqdirda, jinoyat ishi faqat bilvosita dalillar zanjiriga asoslanadi. Bu zanjirning bitta halqasi uzilsa, butun ayblov qulab tushadi. Tergovchilar ba'zida bilvosita dalillarni obyektiv tahlil qilish o'rniga, ularni o'zlarining subyektiv farazlariga moslashtirishga urinadilar (ayblov xiyoboni).

- **Elektron va raqamli dalillar maqomi:** Zamonaviy jinoyatlarning aksariyatida kuzatuv kameralari (CCTV) yozuvlari, Telegram yozishmalari, elektron pullar o'tkazmasi yoki GPS ma'lumotlari asosiy dalil rolini o'ynamoqda. Ammo qonunchilikda elektron fayllarni ashyoviy dalil sifatida e'tirof etish, ularning asl

nusxasi o'zgartirilmaganini (montaj qilinmaganini) isbotlashning aniq yuridik mexanizmlari hamon nazariy bahslarga sabab bo'lmoqda.

Rivojlangan xorijiy davlatlarda dalillar nazariyasi va amaliyoti qat'iy inson huquqlari standartlariga asoslanadi:

- **Amerika Qo'shma Shtatlari (AQSh):** AQSh jinoyat protsessida "**Zaharli daraxt mevasi**" (**Fruit of the poisonous tree**) doktrinasini qat'iy ishlaydi. Unga ko'ra, agar dalilni olishning dastlabki manbasi noqonuniy bo'lsa (zaharli daraxt), undan kelib chiqadigan barcha keyingi dalillar ham (meva) avtomatik ravishda noqonuniy hisoblanadi va sudda ishlatilishi taqiqlanadi. Masalan, orderisiz tintuv o'tkazilib topilgan qurol va shu qurol orqali qilingan iqrorlik ko'rsatmasi sud tomonidan rad etiladi.

- **Buyuk Britaniya:** Britaniyada dalillarni yig'ish Politsiya va jinoiy dalillar to'g'risidagi Qonun (PACE 1984) bilan qat'iy tartibga solingan. Bu qonun politsiya ofitserlarining gumondor bilan har bir qadamini reglamentlaydi. Politsiya tomonidan olingan har qanday iqrorlik to'liq audio va video yozuvga olinishi shart, aks holda u dalil sifatida qabul qilinmaydi.

- **Germaniya:** Nemis jinoyat-protsessual huquqida "**Dalillarni erkin baholash**" (**Freie Beweiswürdigung**) prinsipi mavjud. Bu tizimda qonun qaysidir dalilga oldindan yuqori yuridik kuch bermaydi (masalan, ekspert xulosasi guvoh ko'rsatmasidan ustun emas). Sudya barcha dalillarni o'zining ichki ishonchi asosida erkin baholaydi, ammo o'z xulosasini mantiqan va yuridik jihatdan qat'iy asoslab berishi shart.

4. Ilmiy-amaliy takliflar va xulosa

Jinoyat protsessida dalillardan foydalanish samaradorligini oshirish va odil sudlovni kafolatlash maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

Birinchidan, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksida xalqaro tajribaga mos ravishda "**Zaharli daraxt mevasi**" doktrinasini qat'iy huquqiy norma

sifatida mustahkamlash. Protsessual huquqlar buzilgan holda olingan dastlabki ma'lumotlar asosida yig'ilgan boshqa barcha hosila dalillarning maqbul emas deb topilishi haqida qoida kiritish, bu orqali tergov idoralarining qonuniylikka qat'iy rioya etishini ta'minlash.

Ikkinchidan, JPKga "Raqamli dalillar" tushunchasini alohida modda bilan kiritish va ularni to'plash, saqlash (xesh-kriptografiya yordamida) va sudda taqdim etish tartibini belgilash. Jumladan, ijtimoiy tarmoqlardagi yozishmalar yoki elektron tranzaksiyalarni faqat maxsus kiber-ekspertiza xulosasi bilangina asosiy dalil sifatida tan olish amaliyotini joriy etish.

Uchinchidan, Dalillarni zanjirli saqlash (Chain of Custody) tamoyilini to'liq raqamlashtirish. Ashyoviy dalillar (qurol, kiyim, telefon) olingan vaqtdan to sudgacha bo'lgan barcha harakatlanishi "E-Jinoyat ishi" axborot tizimida QR-kod orqali qayd etib borilishi va ularning yo'qolishi yoki o'zgartirilishi ehtimolini nolga tushirish mexanizmini yaratish.

Xulosa qilib aytganda, dalil – jinoyat ishi qismatining yuragidir. Uning qonuniy va toza bo'lishi jinoyatchining adolatli jazolanishini ta'minlasa, noqonuniy olinishi begunoh insonning jabr tortishiga yoxud haqiqiy aybdorning jazodan qutulib qolishiga olib keladi. Huquqni muhofaza qiluvchi organlar xodimlari dalil to'plashda faqatgina tezkorlik emas, balki qonunning nozik talablariga og'ishmay amal qilishlari odil sudlovning oliy mezonidir.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi. – Elektron resurs: <https://lex.uz>.

3. O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining "Jinoyat ishlari bo‘yicha dalillarning maqbulligiga oid qonunchilikni qo‘llashning ayrim masalalari to‘g‘risida"gi qarori (2018 yil 24 avgust, 24-son).
4. Xudoyberdiyev A.A. "Ma'muriy ishlarni yuritish kafolatlari va huquqni qo'llash amaliyoti". O'quv qo'llanma. – Toshkent: IIV Akademiyasi, 2024.
5. Inog‘omjonova Z.F., To‘laganova G.Z. "Jinoyat-protsessual huquqi". Darslik. – Toshkent: TDYU, 2021.
6. United States Supreme Court. *Wong Sun v. United States*, 371 U.S. 471 (1963) - (Doctrine of the Fruit of the Poisonous Tree).
7. Police and Criminal Evidence Act 1984 (PACE). HM Government, London, United Kingdom.

